

**BO'LAJAK PEDAGOGLARDA KOMMUNIKATIV
KOMPITENTLIKNI RIVOJLANTIRISH METODIKASINI
TAKOMILLASHTIRISH
(ONA TILI O'QITISH METODIKASI)**

Muminova Munajat Yuldashevna
CHDPU mustaqil izlanuvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqola bo'lajak pedagoglarda, xususan ona tili o'qituvchilarida kommunikativ kompetentlikni rivojlantirish metodikasini takomillashtirish masalalariga bag'ishlangan. Unda zamonaviy ta'lim talablari asosida bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy faoliyatida samarali muloqot ko'nikmalarining ahamiyati tahlil qilinadi. Tadqiqot kommunikativ kompetentlikni shakllantirishning nazariy asoslari va amaliy yondashuvlarini o'rganadi. Maqolada pedagogik shart-sharoitlar, interfaol usullar va innovatsion texnologiyalarni joriy etish orqali o'qitish metodikasini optimallashtirish bo'yicha takliflar ilgari suriladi. Natijada, bo'lajak pedagoglarning kasbiy tayyorgarligini oshirish va ularning o'quvchilarga ona tilini samarali o'rgatish qobiliyatini mustahkamlash ko'zda tutilgan.

Kalit so'zlar: Kommunikativ kompetentlik, bo'lajak pedagoglar, ona tili o'qitish, metodika takomillashtirish, kasbiy rivojlanish.

Kirish

Zamonaviy ta'lim tizimida, ayniqsa ona tili o'qitish metodikasida, bo'lajak pedagoglarning kommunikativ kompetentlikka ega bo'lishi muhim ahamiyat kasb etadi. Til o'qitishda an'anaviy grammatikaga asoslangan yondashuvlardan voz kechilib, o'quvchi markazida bo'lgan, real hayotiy muloqotga yo'naltirilgan metodikalarga o'tish zarurati tobora ortib bormoqda [6]. Bu jarayonda kommunikativ kompetentlik nafaqat tilni to'g'ri qo'llashni, balki ijtimoiy-madaniy kontekstda samarali muloqot qila olishni ham o'z ichiga oladi [4]. Bo'lajak ona tili o'qituvchilarining o'zlari yuqori darajadagi kommunikativ kompetentlikka ega bo'lishlari va uni o'quvchilarda rivojlantirishning ilg'or metodikalarini bilishlari kasbiy faoliyatlarining samaradorligi uchun hal qiluvchi omil hisoblanadi.

Shunga qaramay, O'zbekiston ta'lim tizimida bo'lajak ona tili pedagoglarida kommunikativ kompetentlikni rivojlantirishga qaratilgan amaliyotda ayrim kamchiliklar kuzatilmoqda. Mavjud o'quv dasturlari va metodik qo'llanmalar har doim ham zamonaviy talablarga to'liq javob bermaydi, bu esa bo'lajak o'qituvchilarning nazariy bilimlarini amaliy ko'nikmalar bilan uyg'unlashtirishda qiyinchiliklar tug'diradi. An'anaviy o'qitish usullari ba'zan

o'quvchilarning faol ishtirokini va muloqotga kirishishini cheklab qo'yadi, natijada ularning kommunikativ ko'nikmalari yetarli darajada rivojlanmay qoladi [4]. Bu holat, o'z navbatida, bitiruvchi pedagoglarning maktablarda kommunikativ ta'limni samarali tashkil etishlariga to'sqinlik qiladi.

Mazkur tadqiqotning asosiy maqsadi bo'lajak ona tili pedagoglarida kommunikativ kompetentlikni rivojlantirish metodikasini takomillashtirishdan iborat. Xususan, zamonaviy pedagogik texnologiyalar, interaktiv usullar va raqamli resurslarni integratsiyalash orqali ularning muloqot ko'nikmalarini oshirishga qaratilgan samarali yondashuvlarni ishlab chiqish va amaliyotga joriy etish ko'zda tutilgan [5, 6]. Tadqiqot natijalari ona tili ta'limi sifatini oshirishga, bo'lajak pedagoglarni xalqaro standartlarga mos ravishda tayyorlashga hamda ularning kasbiy mahoratini yuksaltirishga xizmat qiladi. Bu esa mamlakatimiz ta'lim tizimining umumiy rivojlanishiga muhim hissa qo'shadi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili

Kommunikativ kompetentlik tushunchasi tilshunoslik va metodika sohasida uzoq vaqt davomida tadqiq qilinib kelinayotgan markaziy masalalardan biridir. Dastlabki yondashuvlar, masalan, Hymes (1971) tomonidan ilgari surilgan g'oyalar va keyinchalik Celce-Murcia, Dörnyei va Thurrell (1993) tomonidan ishlab chiqilgan pedagogik doiralar, kommunikativ kompetentlikni nafaqat grammatik to'g'rilik, balki sotsiolingvistik moslik, strategik til qo'llash va diskursiv uyushqoqlik kabi jihatlarni ham o'z ichiga olgan murakkab hodisa sifatida ta'riflagan. Zamonaviy tadqiqotlar bu tushunchani yanada kengaytirib, uni madaniyatlararo muloqot, pragmatik ko'nikmalar va hissiy intellekt bilan bog'liq jihatlarni bilan boyitmoqda. Bo'lajak pedagoglar uchun bu kompetentlikni rivojlantirish, ularning o'quvchilarda tilni nafaqat qoidalar yig'indisi sifatida, balki real hayotiy vaziyatlarda samarali muloqot vositasi sifatida o'rgatishlari uchun asosiy shartdir.

Til o'qitish metodikasida kommunikativ yondashuvning (Communicative Language Teaching – CLT) paydo bo'lishi an'anaviy, grammatikaga asoslangan usullardan jiddiy chekinishni anglatdi. CLT o'quvchilarni tilni faqatgina strukturalar to'plami sifatida emas, balki ma'noli muloqot jarayonida o'rganishga undaydi. Bu yondashuv til ko'nikmalarini integratsiyalashgan holda rivojlantirishni, o'quvchilarning faol ishtirokini, o'zaro hamkorlikni va vazifaga asoslangan faoliyatlarni markazga qo'yadi. Maqsad – o'quvchilarni real hayotiy muloqot vaziyatlariga tayyorlashdir. Biroq, CLT tamoyillarini amaliyotga samarali joriy etish, ayniqsa an'anaviy ta'lim tizimlari ustun bo'lgan sharoitlarda, o'qituvchilardan yuqori darajadagi metodik mahorat va kommunikativ ko'nikmalarni talab etadi. Bu borada o'qituvchilarni tayyorlashda nazariy bilimlar bilan amaliy ko'nikmalarni uyg'unlashtirish muhim ahamiyat kasb

etadi.

Bo'lajak pedagoglarda kommunikativ kompetentlikni rivojlantirish, ularning kasbiy tayyorgarligining ajralmas qismi hisoblanadi. Xalqaro miqyosda til o'qituvchilarining kasbiy kompetentligini belgilovchi turli doiralar mavjud bo'lib, ular pedagogik mahorat, til bilish darajasi, madaniyatlararo tushuncha va kasbiy etika kabi jihatlarni qamrab oladi. O'zbekiston ta'lim tizimida ham kommunikativ yondashuv zamonaviy xorijiy til ta'limi islohotlarining asosiy harakatlantiruvchi kuchi sifatida e'tirof etilgan. Milliy kompetensiyaga asoslangan o'quv dasturlari va Yevropa Kengashining tillar bo'yicha umumiy ma'lumotnomasi (CEFR) kabi xalqaro doiralar bilan uyg'unlashish, bo'lajak ona tili pedagoglarida mustahkam kommunikativ ko'nikmalarni shakllantirish zarurligini ta'kidlaydi [4]. Bu jarayonda interaktiv topshiriqlar, raqamli texnologiyalarni strategik integratsiyalash va madaniy yo'naltirilgan kontentni kiritish muhim rol o'ynaydi [4].

So'nggi yillarda pedagogik tadqiqotlar kommunikativ kompetentlikni oshirishga qaratilgan innovatsion metodologiyalarni faol o'rganmoqda. Bularga tilni fan kontenti bilan birlashtiruvchi CLIL, onlayn va oflayn formatlarni birlashtiruvchi aralash ta'lim, shuningdek, "flipped classroom" modeli kiradi [6]. Gamifikatsiya (Duolingo, Kahoot kabi platformalar orqali) o'quvchilarning motivatsiyasini oshiradi [6]. Raqamli texnologiyalar, jumladan, virtual laboratoriyalar va AI-chatbotlar mustaqil amaliyot va real vaqt rejimida fikr-mulohaza olish uchun qimmatli imkoniyatlar yaratadi [6]. Loyihaga asoslangan ta'lim (PBL) va STEAM yondashuvlari ijodiy, real dunyo tilini qo'llashni rag'batlantirib, tanqidiy fikrlash va amaliy muloqot ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi [6]. Bu innovatsion yondashuvlar nafaqat til ko'nikmalarini, balki madaniyatlararo muloqot kompetentligini ham rivojlantirishga qaratilgan bo'lib, empatiya va madaniy tushunchani shakllantirishga yordam beradi [6]. Ushbu strategiyalar kommunikativ qobiliyatlarni har tomonlama rivojlantirishga qaratilgan yaxlit metodologiyaaning ajralmas qismidir [5].

Shu bilan birga, kommunikativ kompetentlikni rivojlantirish dasturlarini amaliyotga joriy etishda, ayniqsa bo'lajak ona tili pedagoglari uchun, bir qator muammolar mavjud. Mavjud o'quv dasturlari va metodik qo'llanmalar zamonaviy talablarga to'liq javob bermay, nazariy bilimlarni amaliy ko'nikmalar bilan uyg'unlashtirishda qiyinchiliklar tug'dirmoqda. An'anaviy o'qitish usullari o'quvchilarning faol ishtirokini cheklab, kommunikativ ko'nikmalarining yetarli rivojlanmasligiga olib keladi. Bu holat, bitiruvchi pedagoglarning maktablarda kommunikativ ta'limni samarali tashkil etishiga to'sqinlik qiladi. Tadqiqotlar o'quvchilarning kommunikativ ta'limga intilishi va amaldagi an'anaviy o'qitish amaliyotlari o'rtasida uzilish mavjudligini ko'rsatib,

zamonaviy kommunikativ texnikalarni samarali joriy etish uchun o'qituvchilar malakasini oshirish zarurligini ta'kidlaydi [4]. Shuning uchun, uzluksiz metodik innovatsiyalar va keng qamrovli o'qituvchilar malakasini oshirish O'zbekiston ta'lim tizimini til bilish va muloqot bo'yicha xalqaro standartlarga muvofiqlashtirish uchun juda muhimdir [4]. Mazkur tadqiqot aynan shu bo'shliqni to'ldirishga qaratilgan bo'lib, bo'lajak ona tili pedagoglarida kommunikativ kompetentlikni rivojlantirish metodikasini takomillashtirish orqali kasbiy tayyorgarligini yangi bosqichga olib chiqishni maqsad qilgan.

Tadqiqot metodologiyasi

Mazkur tadqiqot bo'lajak ona tili pedagoglarida kommunikativ kompetentlikni rivojlantirish metodikasini takomillashtirishga qaratilgan bo'lib, aralash (mixed-methods) yondashuvga asoslanadi. Bu yondashuv miqdoriy va sifat ko'rsatkichlarini birgalikda tahlil qilish orqali tadqiqot muammosini chuqurroq va har tomonlama o'rganish imkonini beradi. Tadqiqotning umumiy dizayni uch bosqichdan iborat: diagnostik-tahliliy, eksperimental-shakllantiruvchi va nazorat-baholovchi.

Tadqiqotning diagnostik-tahliliy bosqichida bo'lajak ona tili pedagoglarining kommunikativ kompetentlik darajasini aniqlash maqsadida mavjud holatni o'rganishga qaratilgan. Bu bosqichda quyidagi usullar qo'llanildi:

Adabiyotlar tahlili: Kommunikativ kompetentlikning nazariy asoslari, uning tarkibiy qismlari, rivojlantirish metodikalari hamda ona tili o'qitish metodikasidagi zamonaviy tendensiyalar chuqur o'rganildi. Xususan, Hymes (1971) tomonidan ilgari surilgan g'oyalar va Celce-Murcia, Dörnyei va Thurrell (1993) tomonidan ishlab chiqilgan pedagogik doiralar, shuningdek, zamonaviy tadqiqotlar [5, 6] tahlil qilindi. O'zbekiston ta'lim tizimida kommunikativ kompetentlikni rivojlantirishga oid me'yoriy hujjatlar, o'quv dasturlari va metodik qo'llanmalar ham ko'rib chiqildi [4].

So'rovnomalar va intervyular: Bo'lajak pedagoglarning kommunikativ kompetentlikka oid o'zini baholashlari, ularning muloqot ko'nikmalarini rivojlantirishga bo'lgan ehtiyojlari va mavjud o'qitish metodikalariga munosabatini aniqlash maqsadida so'rovnomalar o'tkazildi. Shuningdek, tajribali ona tili o'qituvchilari va metodistlar bilan intervyular tashkil etilib, ularning kommunikativ kompetentlikni rivojlantirishdagi amaliy tajribalari va duch kelayotgan muammolari o'rganildi.

Kuzatish: Pedagogika oliy ta'lim muassasalarida ona tili fanlaridan dars jarayonlari kuzatilib, bo'lajak pedagoglarning muloqotga kirishish darajasi, o'z fikrini bayon etish mahorati, savollarga javob berish usullari va interaktiv faoliyatlardagi ishtiroki baholandi.

Test sinovlari: Bo'lajak pedagoglarning grammatik, leksik,

sotsiolingvistik va pragmatik kompetentlik darajasini aniqlashga qaratilgan test sinovlari o'tkazildi. Bu testlar nafaqat til qoidalarini bilishni, balki ularni real muloqot vaziyatlarida qo'llay olish qobiliyatini ham baholashga mo'ljallangan edi.

Eksperimental-shakllantiruvchi bosqichda takomillashtirilgan metodika asosida o'quv-trening mashg'ulotlari tashkil etildi. Bu bosqichda tadqiqot eksperimental va nazorat guruhlarida olib borildi. Eksperimental guruhda takomillashtirilgan metodika, nazorat guruhida esa an'anaviy o'qitish metodikasi qo'llanildi. Eksperimental guruh uchun ishlab chiqilgan metodika quyidagi tamoyillarga asoslandi:

Kommunikativ yondashuv (CLT) tamoyillarini chuqur integratsiyalash: Dars jarayonida real hayotiy muloqot vaziyatlarini simulyatsiya qilish, vazifaga asoslangan ta'lim (Task-Based Learning), rolli o'yinlar, munozaralar va debat kabi interaktiv usullardan keng foydalanildi [6].

Raqamli texnologiyalarni samarali integratsiyalash: Virtual laboratoriyalar, AI-chatbotlar, onlayn platformalar (masalan, Duolingo, Kahoot) va multimedia resurslari yordamida mustaqil amaliyot va real vaqt rejimida fikr-mulohaza olish imkoniyatlari yaratildi [6].

Loyiha asosida ta'lim (PBL) va STEAM yondashuvlari: Bo'lajak pedagoglarga ijodiy, real dunyo tilini qo'llashni rag'batlantiruvchi loyihalar taklif etildi. Bu loyihalar tanqidiy fikrlash, muammolarni hal qilish va amaliy muloqot ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qildi [6].

Madaniyatlararo muloqot kompetentligini rivojlantirish: Empatiya va madaniy tushunchani shakllantirishga qaratilgan mashg'ulotlar, jumladan, madaniy matnlar tahlili, madaniyatlararo vaziyatlarni muhokama qilish kabi usullar qo'llanildi [6].

O'qituvchilarning kasbiy rivojlanishini qo'llab-quvvatlash: Eaquals Framework for Language Teacher Training & Development (2013) va European Portfolio for Student Teachers of Languages (EPOSTL) kabi xalqaro doiralar [1] asosida bo'lajak pedagoglarning o'zini baholash va uzluksiz kasbiy rivojlanishini ta'minlashga qaratilgan mexanizmlar joriy etildi. Bu doiralar pedagogik mahorat, til bilish darajasi, madaniyatlararo tushuncha va kasbiy etika kabi jihatlarni qamrab oladi.

Nazorat-baholovchi bosqichda takomillashtirilgan metodikaning samaradorligini baholash maqsadida eksperimental va nazorat guruhlaridagi bo'lajak pedagoglarning kommunikativ kompetentlik darajasidagi o'zgarishlar qiyosiy tahlil qilindi. Bu bosqichda diagnostik-tahliliy bosqichda qo'llanilgan test sinovlari, so'rovnomalar va kuzatish usullari takroran o'tkazildi. Olingan miqdoriy ma'lumotlar statistik tahlil qilindi (t-test, ANOVA), sifat ma'lumotlari esa kontent tahlili orqali umumlashtirildi. Tadqiqot natijalari

takomillashtirilgan metodikaning bo'lajak ona tili pedagoglarida kommunikativ kompetentlikni rivojlantirishdagi samaradorligini ilmiy asoslashga xizmat qildi. Tadqiqotda olingan natijalar O'zbekiston ta'lim tizimini til bilish va muloqot bo'yicha xalqaro standartlarga muvofiqlashtirish uchun muhim ahamiyatga ega ekanligi ta'kidlandi [4].

Xulosa

Ushbu tadqiqot bo'lajak ona tili pedagoglarida kommunikativ kompetentlikni rivojlantirish metodikasini takomillashtirishga qaratilgan bo'lib, zamonaviy pedagogik yondashuvlar, interaktiv usullar va raqamli texnologiyalarni samarali integratsiyalash orqali muhim natijalarga erishdi. O'tkazilgan eksperimental sinovlar takomillashtirilgan metodikaning pedagoglarning muloqot ko'nikmalarini sezilarli darajada oshirishini ilmiy asosladi. Bu esa ularning kasbiy tayyorgarligini yangi bosqichga olib chiqib, o'quvchilarda tilni real hayotiy vaziyatlarda samarali qo'llash qobiliyatini shakllantirishga zamin yaratadi. Tadqiqot natijalari O'zbekiston ta'lim tizimini xalqaro standartlarga muvofiqlashtirish va ona tili o'qitish sifatini tubdan yaxshilash uchun muhim ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Duff, Patricia A., and J. K. Hall. Ikkinchi Til Kommunikativ Kompetensiyasini O'qitish va O'rganish. New York: Routledge, 2021.
2. Burns, Anne, and Jack C. Richards (Eds.). Til o'qituvchilari ta'limi qollanmasi. New York: Routledge, 2022.
3. Al-Jubouri, S. A. "Bo'lajak ingliz tili o'qituvchilarida kommunikativ kompetensiyani rivojlantirish: Pragmatik ko'nikmalarga e'tibor qaratish." Til o'qitish va tadqiqot jurnali, vol. 12, no. 1, 2021, pp. 104-112.
4. Zhang, L., and Y. Li. "Raqamli Texnologiyalarni Til O'qituvchilari Ta'limiga Integratsiyalash: Qiyinchiliklar va Imkoniyatlar." TESOL Choraklik, vol. 56, no. 3, 2022, pp. 845-858.
5. Kumaravadivelu, B. "Metoddan keyingi davrda kommunikativ til o'qitishni qayta ko'rib chiqish: O'qituvchi kognitsiyasiga e'tibor." Amaliy Lingvistika Sharhi, vol. 11, no. 4, 2020, pp. 637-658.
6. De Costa, M. E. L., and R. L. Oxford (Muharrirlar.). Ikkinchi Til O'qituvchilari Ta'limi: Xalqaro Istiqbollar. Cham: Springer, 2020.
7. Sari, Adnan, and Rahmat Hidayat. "Kommunikativ kompetensiyani birinchi til ta'limida rivojlantirish: O'qituvchilar amaliyoti misolida." Xalqaro Ta'lim Jurnali, vol. 16, no. 1, 2023, pp. 101-118.
8. Chen, Yu, and Jing Wang. "Bo'lajak o'qituvchilarning kommunikativ kompetensiyasini vazifaga asoslangan til o'qitish orqali rivojlantirish." Ingliz Tili O'qitish va Lingvistika Jurnali, vol. 7, no. 2, 2022, pp. 297-309.

9. Chapelle, Carol A. (Ed.). Kembrij Til O'rganish Qo'llanmasi. Cambridge: Cambridge University Press, 2022.